

ВИРТУАЛНАТА АКАДЕМИЧНА КОМУНИКАЦИЯ: ТЕОРЕТИЧНИ И ПРАКТИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ В КОНТЕКСТА НА ЕЛЕКТРОННОТО И ДИСТАНЦИОННОТО ОБУЧЕНИЕ¹

Иванка Мавродиева
Софийски университет „Св. Климент Охридски”

***Анотация:** Електронното и дистанционното обучение показват устойчиво развитие, те предполагат както продължаване на установените добри традиции, така и непрекъснати иновации на различни нива: технологично, педагогическо, комуникативно и други. Виртуалната академична комуникация има практически проекции и дори невинаги да е назовавана така, започва постепенно да се утвърждава. Тя включва както познатите и широко използвани начини на комуникиране като електронна поща и електронни платформи например, така и навлизащите академични блогове, видеозаписи на лекции, обучителни мултимедийни презентации и филми. През годините се наблюдава и тенденция към осмисляне на възможностите за активизиране и адаптиране на социалните мрежи в процеса на обучение между преподаватели, администрация и студенти. Комплексната природа на университетското образование включва различни компоненти. Едни от тях са преподаване, подготовка на материали за допълнителна самоподготовка в съответните нови формати и публикуването им в интернет. Други се отнасят до оценяването, контрола, семестриалните и държавните изпити на студентите; а трети до координиране на дейностите между администрация и студенти, между администрация и преподаватели. В настоящата статия е направен опит да се представят някои особености на виртуалната академична комуникация, проявления на общуването в университетите при използване на възможностите на интернет.*

***Ключови думи:** електронно обучение, виртуална академична комуникация, академични лекции, академична публика, интернет*

VIRTUAL COMMUNICATION: THEORETICAL AND PRACTICAL MANIFESTATIONS IN THE E-LEARNING AND DISTANCE EDUCATION

Ivanka Mavrodieva
Sofia University “St. Kliment Ohridski”

***Abstract:** This paper is an attempt to present some of the features of the virtual academic communication, its manifestations during the university’s communication and using the opportunities of the Internet. E-learning and distance education have stable development; both of them presume continuing the good practices and at the same time the permanent innovations on the different levels: technological, pedagogical, communication etc. The communication in the virtual environment has practical manifestations and the term ‘virtual academic communication’ gradually has been approbated and approved, although some activities are not nominated thereby. The virtual academic communication includes well-known and widely used approaches to communicate, for example e-mails, electronic platforms as well as academic blogs, video typed lectures, educational multimedia presentations and movies too. During the last years the using of the social networks has been activated and adapted during the process of the university’s education. The complex nature of the university’s education includes different components. Some of them are teaching, preparing the materials for additional self-preparation of the students in the relevant formats and presenting them as web-based information on the Internet.*

¹Този доклад е изготвен с частичната финансова подкрепа на Фонд „Научни изследвания” по проект № INZO1/0111.

The second group of components has a connection with the evaluation, control, semester and final examinations etc. The third group of the components requires coordination between the university administration and students and between the administration and the lecturers.

Key words: *e-learning, distance education, virtual academic communication, academic lecturers, academic audience, Internet.*

1 Въведение

Електронното и дистанционното обучение показват устойчиво развитие, те предполагат както продължаване на установените добри традиции, така и непрекъснати иновации на различни нива: технологично, педагогическо, комуникативно и други. Виртуалната академична комуникация има практически проекции и дори невинаги да е назовавана така, започва постепенно да се утвърждава. Тя включва както познатите и широко използвани начини на комуникиране като електронна поща и електронни платформи например, така и навлизащите академични блогове, видеозаписи на лекции, обучителни мултимедийни презентации и филми.

През годините се наблюдава и тенденция към осмисляне на възможностите за активиране и адаптиране на социалните мрежи в процеса на обучение между преподаватели, администрация и студенти. Комплексната природа на университетското образование включва различни компоненти. Едни от тях са преподаване, подготовка на материали за допълнителна самоподготовка в съответните нови формати и публикуването им в интернет. Други се отнасят до оценяването, контрола, семестриалните и държавните изпити на студентите; а трети до координиране на дейностите между администрация и студенти, между администрация и преподаватели.

В някои от своите функции университетският преподавател е различен от образа на кабинетния учен, той се проявява като обучаващ, който използва както традиционни, така и нови канали за комуникация със студентите. Преподавателят прилага познатите монологични и диалогични формати за предоставяне на знания, обаче той се насочва и към интерактивни формати и модели, някои от които биха могли да се отнесат към виртуална академична комуникация. Комуникирането във виртуална среда представлява интересен обект за изследване от различни науки, като тук фокусът е върху проучване на мястото на виртуалната академична комуникация в контекста на електронното и дистанционното обучение. Целите са както обзор с оглед изясняване на обема и съдържанието на понятието и евентуално включването му на по-късен етап в метазезика и терминологичния апарат, както и представяне на резултати от добри практики при реализиране на отделни видове виртуална академична комуникация.

Едни от особеностите на дистанционното обучение са обучение от разстояние, когато присъствието на студенти и преподавател на едно и също място по едно и също време по време на целия обучителен процес или на по-голямата част от него не е задължително. Смята се, че дистанционното обучение е удобен начин за придобиване на професионална квалификация, тъй като тези, които се обучават, могат да се подготвят самостоятелно в удобно за тях време. Те не се откъсват от работата за по-дълги периоди от време. Освен това се избягват пътувания, като това се посочва също като предимство на дистанционното обучение, като се привеждат аргументи, че то е относително евтино. Същевременно обаче е необходимо да се създадат такива учебни материали и такава организация на учебния процес, че обучаваните да придобият трайни знания. Също така остава актуален и въпросът с консултациите между преподаватели и студенти, дали въобще ще се елиминират директните срещи и дали те

ще се реализират само през интернет. Следващият важен въпрос е за провеждането както на текущ контрол, така и на изпитите и как това да става по такъв начин, че да бъде гарантирано качествено обучение и образование.

Учебните материали, които се предоставят на студентите при дистанционно обучение, могат да бъдат печатни материали – книги, учебници, учебни помагала и други, както и аудио- и видеозаписи. През последните години се говори и за електронни учебници. Също така навлизат и тестове, които се реализират при използване на компютри. Не на последно място се говори и за активизиране на мултимедийни презентации. В някои университети има добри практики при осъществяване на видеоконференции и дори за виртуални класни стаи, макар те да не се използват широко. Дистанционно учене включва и друг тип учебни материали, а именно уеб-базирана информация, аудиозаписи, видеозаписи, както и традиционни книги, материали на хартиен носител. Освен това сайтове на обучаващите образователни институции, организации и университети дават справочна информация за тези материали. През последните години основателно може да се говори за навлизане и утвърждаване на електронни научни списания или на популярни онлайн списания. Те се възприемат като възможни комуникационни канали за представяне на научна информация на студентите, които са предпочели да се обучават в дистанционна форма на обучение.

Проучванията за това как биха могли да се обучават студенти при използване на възможностите на глобалната мрежа са поставени в относително неголям брой научни публикации в България. В книгата „Електронното обучение в България. Политики, практики, тенденции” (2009) под редакцията на Румяна Пейчева-Форсайт са представени резултати от изследвания.

Стоян Съев в студията „Социо-културни аспекти на компютърно опосредстваните комуникации в обучението”, представена в Годишника на СУ „Св. Климент Охридски”, Факултет по педагогика, книга Педагогика, том 98, са представени резултати, свързани с образователните потребности на новия тип общество; с това как да се проектира електронен курс, базиран на компютърно опосредстваната комуникация, за необходимостта от нов тип образователна парадигма.

В книгата „Академичната комуникация” (2010) с автори И. Мавродиева и Й. Тишева също са поставени въпроси, свързани с възможности да се осъществява обучение и комуникация в университетите и при използване мрежата.

2 Виртуална комуникация

Нека тук въведем термина академична комуникация, която според нас може да включва писане, четене, слушане, гледане, говорене и презентиране. Все още формализирането на термина виртуална академична комуникация не е финализирано, по-скоро може да се говори за търсене на коректно назоваване на динамично развиващи се процеси във висшето образование и постепенно актуализиране на категориално-понятийния апарат, като това предполага знания от различни научни области и прилагане на интердисциплинарен подход при дефинирането му.

Университетските преподаватели активно използват електронната поща при осъществяване на академична комуникация със студентите, независимо дали те се обучават в редовна форма или дистанционни или са част от курсове, позиционирани като електронно обучение. Студентите от отделни курсове и специалности използват общи електронни адреси, като вече навлизат и персоналните университетски електронни адреси и поща. Това може да се оцени като положително явление и тенденция, тъй като се оптимизира обучението и в посоки администрация – студенти –

преподаватели. Може, макар и с известна условност, да се каже, че тези общи електронни пощенски кутии се използват както за предоставяне на научна информация, така и за текущ контрол. Студентите изпращат на преподавателите материали по изпълнени задачи. Пращането на учебни материали от преподавателя до студентите по мейл е своеобразна неперсонализирана виртуална комуникация. Същевременно изпращането на материалите от студента към преподавателя е специфична персонализирана виртуална комуникация. Тя може да е единично явление, но все по-често се говори за по-продължителна комуникация от този тип особено когато се осъществява не само текущ контрол на студентите, но и когато се дават консултации за дипломни работи и магистърски тези, които са част от академичното обучение. Този тип комуникация се оказва предпочитана от част от студентите, тъй като при тях като поколение, което използва активно глобалната мрежа, са налице други нагласи и възприятия на студентите. Все още използването на Skype се възприема от преподавателите като неформален начин на академична комуникация и на този етап е редуциран. Същевременно електронните платформи предоставят други и различни възможности за обучение на студентите и те активно се насочват към използване на ресурсите. Освен това се формират умения за дисциплина и спазване на срокове и критерии, както и за създаване на временни виртуални общности. Т.е. това е особен вид синхронна и асинхронна формална виртуална комуникация.

3 Преподавателят и виртуалната академична комуникация

Възможно е да се състави хипотеза, че при дистанционното и електронното обучение участието на университетския преподавател в процеса на преподаването се променя. Също така може да се каже, че участието на университетския преподавател частично е редуцирано при дистанционното и електронното обучение в сравнение с преподаването в аудитории и в зали при директна комуникация. Една от причините за това трансформиране на статуса му са спецификите на дистанционното и електронното обучение. Тогава когато има присъствие на студенти в залите, университетските преподаватели предоставят научна информация при реализиране на директна комуникация в академична среда, при която лекторите се възприемат като основен източник на знания и научна информация. Необходимо е и уточнение, че това е валидно, когато се използват лекция или презентация, т.е. традиционно и относително нови начини на обучение. При всички начини на преподаване университетският преподавател остава базова фигура, която ръководи и направлява обучението не само по време на лекции, но и по време на ролеви и симулативни игри. Това че използва интерактивни методи, не променя статуса му, включващ предоставяне на информация и направляване на комуникацията.

При дистанционното и при електронното обучение обаче настъпват трансформации по отношение на ролята на преподавателя в академичното образование, а тези промени са детерминирани от редица фактори. Преподаването при използване на интернет и в частност на електронни платформи налага редица промени. Независимо от това функциите на преподавателя като автор на учебни материали, като създател на образователни ресурси, като консултант и като оценител остават доминиращи в процеса на университетското образование и при обучение в отделни курсове. Въздействието на преподавателя по време на дистанционното обучение не може да бъде уловено и усетено по начин, по който това става при директното общуване. Също така остава отворен въпросът за усещане за съобщност. Възможно е да се говори, че има своеобразна алиенация между преподаватели и студенти при използване на платформите за електронно обучение. Освен това е недостатъчно изследван въпросът

за необходимостта от използване на по-официален изказ от студентите при представяне на заданията по текущия контрол например, както и за необходимост от формализиране на академичната комуникация. При обучение чрез електронни платформи някои от студентите възприемат преподавателя предимно като автор на учебни материали и като оценяващ знанията им. Някои от студентите не успяват да формират представа за персоналният му облик на академичен преподавател, за това какви комуникативните умения има той. Същевременно преподавателят няма възможността да се представи пред различни студентски общности, да покаже модели на поведение в академична среда, които могат да бъдат видени при традиционното университетско образование.

4 Обучение и самообучение във виртуална среда

Някои лекции и презентации, по-рядко цели курсове, се записват и се предоставят на студентите, които се обучават в дистанционна форма. Тези аудио- и видеозаписи са част от обучението и те се предоставят на CD или DVD, или като уеб-базирана информация, или в електронните платформи, които съответният университет използва. Могат да бъдат изведени както плюсове, така и минуси на това обучение. Преподавателят, чиито лекции са записани, не може да „общува“ индивидуално с всеки отделен студент, но студентът, като гледа и слуша записите, може да се концентрира, но може и да не успее да възприеме информацията изцяло. Възможен е и вариант, при който тези записи се слушат и гледат от малка група студенти. Както при индивидуалното, така и при груповото гледане на записи на негови лекции и презентации преподавателят няма възможност да възприеме сигналите на обратна връзка. Възможно е обаче студентът или студентите да направят коментари или да изпратят въпроси чрез електронна поща, т.е. чрез асинхронна компютърно опосредствана комуникация. Това удължава процеса на получаване на отговори в сравнение с директната комуникация в университетските аудитории. Същевременно студентът може да върне записа назад, при това нееднократно, да изслуша и изгледа отново информацията, като се концентрира върху неясните моменти и преди да изпрати електронно писмо с въпроси до преподавателя, да потърси сам допълнителна информация. Това са възможности, както и право на избор и самоорганизация, които също биха могли да допринесат за повишаване качеството на обучение, ако студентите са мотивирани.

Отчитайки особености на комуникация във виртуална среда, се предполага, че се налага друг начин на подготовката на учебните материали, както и академично говорене във виртуална среда. Преподавателят говори пред студентите по един начин, когато те са в залата, но когато трябва да подготви лекции и презентации, които да се гледат и слушат след това от студентите, следва други правила. Той познава студентската аудитория от даден курс, но виртуалната аудитория е различна. Тъй като не може да предвиди какви точно въпроси ще възникват при гледане на записите на академичните лекции и презентации, той трябва да предвиди какво да включи като информация, за да не предизвика комуникативни бариери или да избегне непълноти, или пък претрупаност от знания. Освен това преподавателят дава и допълнителни източници с оглед осигуряване на добра самоподготовка при дистанционното и електронното обучение, посочва и уеб-базирана информация и други ресурси, отнасящи се до темата на лекцията. Освен това преподавателят, който подготвя материали, които да се представят в електронни платформи или като част от пакетите за обучение в дистанционна форма на обучение, съчетава фактите, стреми се да има точни цитирания. При онагледяването университетският преподавател съчетава вербални, невербални и иконични знаци. Наблюденията показват, че засега не във

всички университети, факултети и специалности има достатъчно потенциал за изготвяне на такива учебни материали или цели пакети. Също така тези материали се апробират, преди да се предоставят на студентите, а това също изискват време. Подготовката на такива материали предполага формиране на екипи, в които да се включат специалисти от различни научни области, а именно информационни технологии, психология, педагогика, методика, реторика и др. Това е така, тъй като освен помагалата се налага подготовка на тестовете за контрол и за оценяване. Налага се да има съгласуване, да се правят по-лесно допълнения, да не се допускат дублирания или неясноти, защото при дистанционно обучение студентът се подготвя самостоятелно.

Освен това все още има известен скептицизъм по отношение на това дали във виртуална среда могат да се организират и провеждат ролеви и симулативни игри. Вече стана ясно, че при лекции и презентации, при монологични жанрове, при традиционни жанрове това е възможно. Вече има опит в създаването на електронните учебници, както и на електронни научни списания, които също подпомагат процеса на обучение. Разсъждавайки обаче за диалогични формати, за формиране на комуникативни умения, се налага все още да се проучат добри практики в тази област, преди да се инвестират време и ресурси в тях.

Всичко посочено по-горе поставя немалко въпроси пред академичната комуникация, която ще се реализира във виртуална среда. Остава отворен и въпросът за това как ще се ползват учебни материали и образователни ресурси, как ще се оценява този труд на преподавателите, които подготвят материали за дистанционното обучение или за електронни платформи.

В заключение може да се каже, че академичната комуникация се осъществява чрез традиционните и утвърдени жанрове и канали, като постепенно тя се реализира и във виртуална среда, което поставя учени и преподаватели пред редица въпроси, отговорите на които могат да бъдат дадени от екипи от специалисти от различни науки.

ЛИТЕРАТУРА

- Електронното обучение в България. 2009.** Политики, практики, тенденции. 1. Под редакцията на Р. Пейчева-Форсайт, София, Изд. Даниела Убенова
- Мавродиева, И., Й. Тишева. 2010.** Академичната комуникация, София, Изд. 2. СемаРШ
- Съев, С.** Социо-културни аспекти на компютърно опосредстваните 3. комуникации в обучението, Годишник на СУ „Св. Климент Охридски”, Факултет по педагогика, книга Педагогика, том 98.
- Gujjar, A.A., Malik, A.M.** 2007. Preparation of instructional material for distance 4. teacher education, Tojde, January 2007, volume: 8 number: 1 article: 4, <<http://tojde.anadolu.edu.tr/>>, последно посещение на 21.02.2011
- Keegan, D.** Statistical Trends - Analysis of distance training in the European Union. 5. Distance Education International Ltd, Chapter 47, <<http://www.fernuni-hagen.de/ZIFF/v2-ch47.htm>>, последно посещение на 12.02.2011
- Kiernan, V.** 2007. Survey Documents Growth in Distance Education in Late 1990, 6. <<http://chronicle.com/weekly/v49/i48/48a02802.htm>>, последно посещение на 22.02.2011
- Mary, R.** 2007. Benefits of Online Learning, Is Distance Learning Lacking In 7. Communication? Distance Learning, Tuesday, April 10, 2007, <http://www.elearningprofessional.com/Benefits_of_online_learning.html>, последно посещение на 10.05.2008
- Hook, St. R. Van.** 2007. Universal Learning at a Distance: Can We Plug It In? 8. <<http://www.westga.edu/~distance/ojdla/summer82/vanhook82.htm>>, последно посещение на 21.07.2007
- Stevens, K.** 2007. Faculty of Education Memorial University of Newfoundland, St. 9. John's, NL, Canada, The development of virtual educational environments to support inter-school collaboration, Tojde april 2007,

1302–6488, volume: 8 number: 2 article: 2, <<http://tojde.anadolu.edu.tr/>>, последно посещение на 10.08.2008

За автора: Иванка Мавродиева, доцент доктор, Философски факултет, Софийски университет „Св. Климент Охридски”, i.mavrodieva@gmail.com